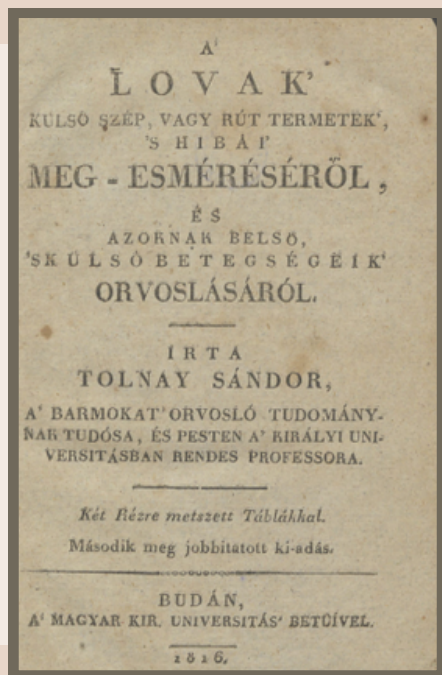

Tolnay Sándor (1747–1818)

*A' lovak' külső szép, vagy rút termetek',
's hibái' meg-esméréséről, és azoknak belső, 's külső betegségek' orvoslásáról*
Pest, 1816.

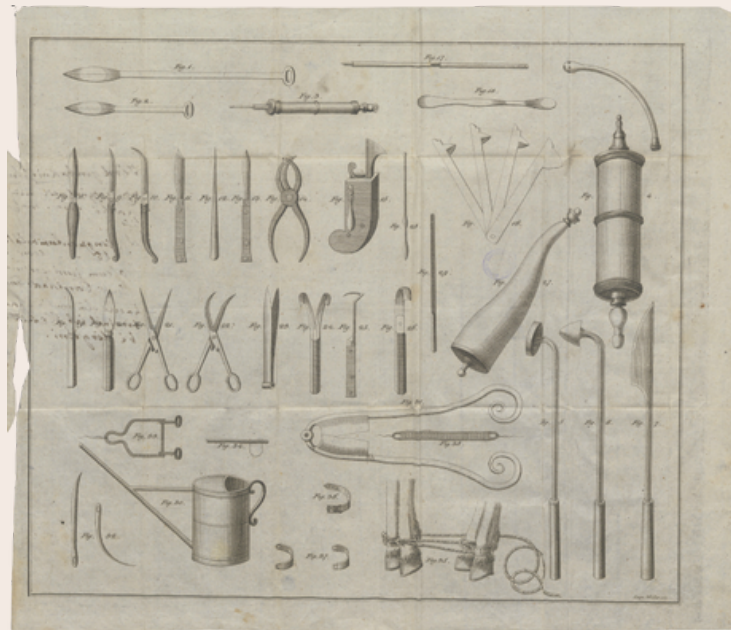

<https://hdl.handle.net/2437/346627>

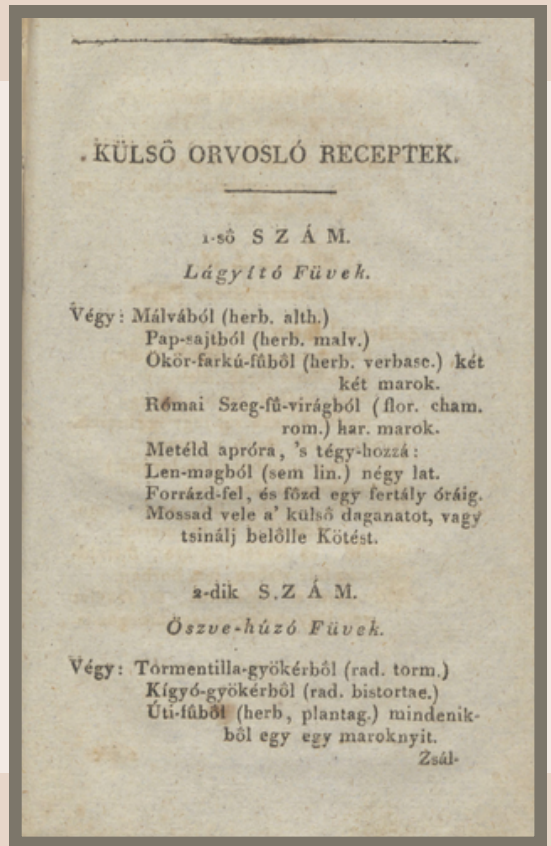
Tolnay Sándor, a 18. század neves állatorvosa, a magyar állatorvosképzés elindítója és a pesti Királyi Tudományegyetem professzora, *A' lovak' külső szép, vagy rút termetek', 's hibái' meg-esméréséről, és azoknak belső, 's külső betegségek' orvoslásáról* című könyvében a lovak küllemi vizsgálatáról, valamint betegségek felismeréséről és kezeléséről ír. Ez az átfogó, gyakorlati útmutató betekintést nyújt a hazai állatorvoslás kezdeteibe. A kor tudományos szemléletének bemutatása mellett számos, ma már letűnt anatómiai és szín-elnevezést is megőrzött az utókornak. A kiállított kötet különlegessége, hogy tartalmazza Nagy Ferenc okleveles állatorvos kézírásos jegyzeteit, mint további tudománytörténeti érdekességet.

Tolnay műve a lovak külsejének megítélésével, a testtájak alapos bemutatásával kezdődik, részletezve a szépséghibákat és a sérülések vagy a betegségek külső tüneteit. A szerző gyakran figyelmeztet a lókupecsek által elkövetett csalásokra, például arra, milyen módokon fedhetik el ideiglenesen a küllemi hibákat, betegségekre utaló jeleket egy-egy ló eladása előtt. A szöveget átszövik a korabeli gyógyítás módszerei; bár a kezelési javaslatok mai szemmel inkább kuruzslásnak tűnhetnek, fontos kiemelni, hogy Tolnay nevéhez fűződik hatástalan állatgyógyszerek betiltása is.

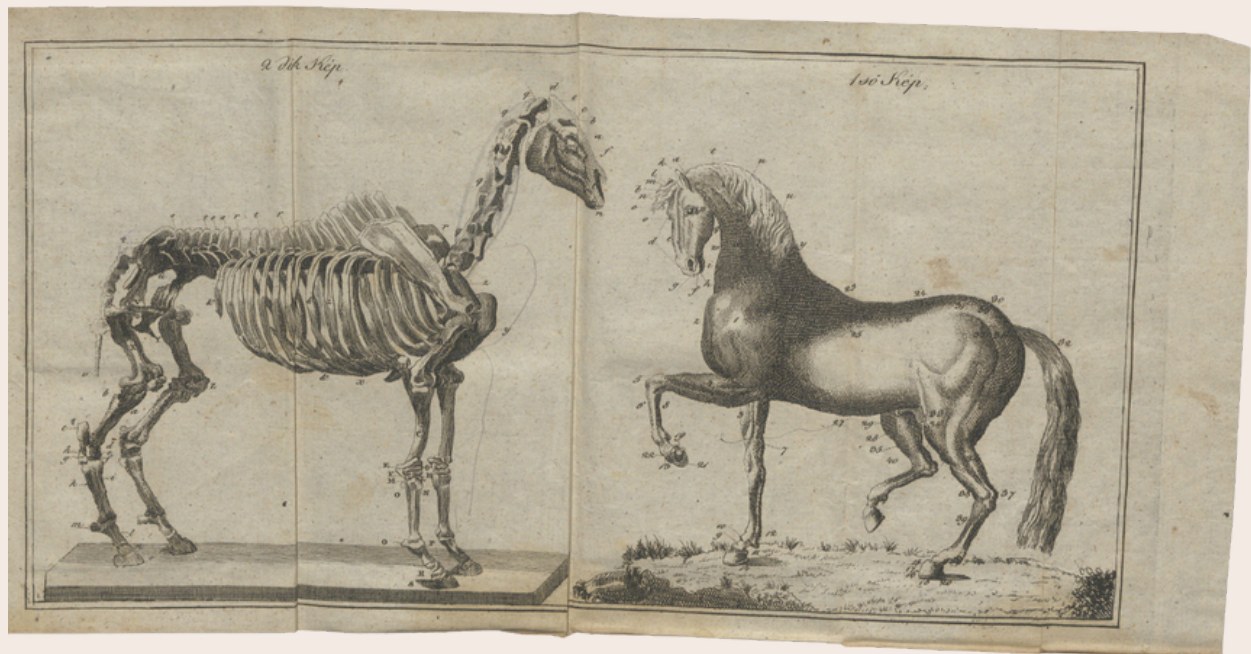

A könyv középpontjában a lovak betegségei állnak, melyeket a szerző külső, illetve belső tünetek alapján osztályoz, majd javaslatokat tesz a kezelésükre. Ez a rész meglepően részletes, és jól tükrözi a korabeli állatorvoslás fejlődését. A sebek, daganatok, bőrbetegségek és csontelváltozások tárgyalása során szintén visszaköszön Tolnay figyelme a részletek iránt. Külön érdekesség, hogy a szerző a műtéteket a maga idejében viszonylag ritkán alkalmazott, tartózkodó hozzáállással kezeli. Az érvágás például, amely a korszakban gyakori beavatkozásnak számított, itt csak mellékes szerepet kap.

A könyv végén Tolnay receptek gyűjteményét is közreadja, melyek főként gyógynövényeken alapulnak. Ezeket a házilag is elkészíthető szereket a szerző hatékonynak tartotta, noha mai szemmel hatásosságuk sokszor megkérdőjelezhető. Az ilyen részletek nemcsak a korabeli állatorvosi gyakorlatról, hanem a 18. századi mindennapi élet és gondolkodás világáról is izgalmas képet adnak.

A kötetet végén két kihajtható oldalpáron részletgazdag illusztrációkat láthatunk, amelyek bemutatják a ló testtájit, csontvázát és a gyógyításhoz szükséges eszközöket. A csontváz ábrázolása és az élő ló figurája egyaránt oktatási céllal szerepelnek a könyvben és a lovak anatómiájának jobb megértését szolgálják, mégis inkább a klasszicista stílust idézik, mintsem a napjainkban megszokott valóságghú anatómiai pontosságot.

Tolnay könyve egyszerre gyakorlati kézikönyv és korabeli tükör: miközben bemutatja a lovak testfelépítését, küllemi hibáinak kezelését, egyúttal tanúskodik a korszak tudományos és kulturális viszonyairól is. Ez a mű nemcsak az állatorvoslás, hanem a lovaskultúra történetében is páratlan értéket képvisel.

Hendrik van Reede tot Drakenstein (1637–1691):

Hortus Indicus Malabaricus, continens regni Malabarici apud Indos celeberrimi omnis generis plantas rariores, Latinis, Malabaricis, Arabicis, et Bramanum characteribus nominibusque expressas ...

Pars tertia et pars quarta

Amstelodami, 1683

Az 1678 és 1703 között megjelent *Hortus Indicus Malabaricus* a trópusi Ázsia és különösen az indiai Malabár-part növényvilágának egyik legrégebbi és legátfogóbb nyomtatott dokumentuma. Ez a monumentális mű, amelynek elkészítését Hendrik van Reede tot Drakenstein, a Holland Kelet-indiai Társaság adminisztrátora és Malabár kormányzója kezdeményezte 1669-ben, nemcsak botanikai, hanem kulturális és történelmi szempontból is páratlan értéket képvisel. A 12 kötetes enciklopédia alapját az indiai Kerala, Karnataka és Goa államok gazdag növényvilága képezte, és több mint 740 növényfaj részletes leírását és illusztrációit tartalmazza kiemelve azok gyógyászati tulajdonságait, az őket alkalmazó betegségeket, valamint az adagolási és készítési módokat, ahogyan azt a malabári hagyományos orvoslás mesterei ismerték.

A sorozatban bemutatott anyag összegyűjtése közel három évtizedig tartott, a kötetek közel 100 szerző hozzájárulását ötvözik. A munkafolyamat összetettségét jól jelzi, hogy a fordítási feladatokat a Holland Kelet-indiai Társaság tolmácsai, Emanuel Carneiro és Christiaan Herman de Donep végezték, akik az eredeti malajálami szövegeket portugál és holland nyelven keresztül ültették át latinra.

A helyi tudás és a gyarmati törekvések találkozása révén született mű ritka bepillantást enged a korabeli gyógynövényhasználatba és az indiai ajurvédikus orvoslásba, amelyet különösen Itty Achuden, egy helyi, alacsony kasztból származó, de rendkívül képzett gyógyító tapasztalatai gazdagítottak. Achuden nemcsak a növények gyógyászati felhasználásának részleteit osztotta meg, hanem a régi Malabár kultúrájának és hagyományos orvosi gyakorlatainak is megőrzője volt.

A mű illusztrációi kivételes művészi és tudományos értéket képviselnek. Az eredeti rajzokat Londonban a Természettudományi Múzeumban őrzik, és ezek a trópusi növények anatómiai részleteit, valamint a malabári orvoslás tárgyait dokumentálják.

A kép forrása: ÖNB, BE.4.F.1.(Vol.3) ALT PRUNK

LINK: <https://viewer.onb.ac.at/107DE522>

A *Hortus Indicus Malabaricus* nem pusztán egy enciklopédia; a helyi gyógyászati ismeretek és a korabeli botanikai ismeretanyag összefonódásának, valamint a globális tudásmegosztásnak korai példája, amely a mai napig inspirációként szolgálhat a tudományos közösség számára.

Források

[Hortus Indicus Malabaricus](#)

[J. Heniger. Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein \(1636–1691\) and Hortus Malabaricus. A Contribution to the History of Dutch Colonial Botany. Rotterdam and Boston: A.A. Balkema, 1986.](#)

A sorozat digitalizált példányai elérhetők az Österreichische Nationalbibliothek digitális archívumában

[Pars tertia ink](#)

[Pars quarta](#)

[A teljes mű \(12 kötet\).](#)

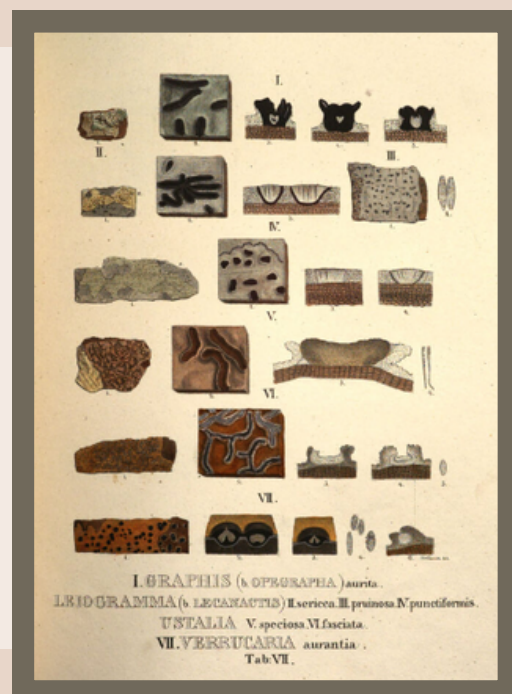
Carl Friedrich Philipp von Martius (1794–1868):

*Icones plantarum cryptogamicarum quas in itinere annis MDCCCXVII – MDCCCXX per Brasiliam
... collegit et descripsit Carol. Frideric. Philip. de Martius
Monachii, 1828–1834*

A kiállított példány a Növénytani Tanszék állományából származik és csak a táblákat tartalmazza.

Carl Friedrich Philipp von Martius, a 19. századi német botanikus és felfedező egyik kiemelkedő műve az *Icones plantarum cryptogamicarum*, amely az algák, zuzmók és harasztok világát tárja az olvasó elé. Martius az 1817 és 1820 között, Brazíliában tett expedíciója során gyűjtött mintákat és megfigyeléseket használta fel két kiemelkedő munkájának a *Nova genera et species plantarum Brasiliensium* és a kiállított *Icones plantarum cryptogamicarum* elkészítéséhez. Ez az utazás, amely során mintegy tízezer kilométert tett meg a brazil őserdőben, nemcsak növénytani, hanem kulturális szempontból is kiemelkedő eredményeket hozott: Martius számos publikációjában foglalkozott a brazil őslakosok múltjával, illetve korabeli szociális helyzetével.

Az *Icones plantarum cryptogamicarum* különleges értékét a gyönyörű és precíz illusztrációk adják, amelyek a korabeli tudományos közösség számára forradalmi betekintést nyújtottak a kriptogám növények világába. Mindemellett Martius nemcsak a külső megjelenését örökítette meg ezeknek a különleges növényeknek, hanem a mikroszkopikus részleteiket is alaposan vizsgálta. E műben vezette be a hypothecium – magyarul hipotécium – fogalmát, amely egy új tudományos kifejezés bizonyos tömlősgombák termőtestében található specifikus szövetrétegre. Ez a felfedezés új dimenziókat nyitott a gombák és a zuzmók tanulmányozásában.

Martius munkáját áthatja a természet iránti mély tisztelet és kíváncsiság, amely Brazília trópusi flórájának dokumentálása iránti elkötelezettségében is megmutatkozik. Ez a könyv nem csupán tudományos igénnyel készült katalógus, hanem egyfajta művészi és tudományos örökség is, amely bemutatja a braziliai esőerdők rejtett csodáit. Martius munkássága a mai napig alapvető referencia a brazil flóra kutatói számára.

Források

☞ [Karl Friedrich Philipp von Martius](#)

☞ [HUNTIA. A Journal of Botanical History.](#)

☞ [Carl Friedrich Philipp von Martius](#)

☞ [Karl Friedrich Philipp von Martius \(October, 2007\)](#)

☞ [Digitalizált másolat](#)

ÖNB, jelzet: 264812-D FID MAG

Frivaldszky Imre *Jellemző adatok Magyarország faunájához* című műve a hazai zoológia egyik meghatározó alapműve. Ez a kötet Frivaldszky életművének fontos darabja, amely a magyarországi állatvilág állatföldrajzi szempontból jellegzetes fajait mutatja be. Sopron, illetve a Fertő–mellék területét bejáró gyűjtőmunkára és megfigyelésekre alapozva tárja az olvasó elé a magyar faunát, különös figyelmet fordítva a ritka és újonnan felfedezett fajokra. Ez a mű mérföldkőnek tekinthető a természettudományos kutatás szempontjából, hiszen olyan alapvető taxonómiai adatokat is közöl, amelyek a későbbi tudományos kutatások kiindulópontjául szolgáltak. Az adatok rendszerezése, a megfigyelések részletessége és a bemutatott fajok gazdag listája mind Frivaldszky precizitását és a természettudós szenvedélyét tükrözik, aki művéért akadémiai nagydíjat kapott. A kötetet 13 gyönyörű illusztráció gazdagítja.

1820–1870 között Frivaldszky Imre a hazai rovarantani kutatások szinte egyetlen képviselője volt. Kiemelkedő szakértelme az állattan és különösen a rovarantani területén nemcsak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten is elismert volt, amit az is bizonyít, hogy számos külföldi tudományos társaság választotta tagjai közé. Vagyis Frivaldszky munkája nemcsak a hazai olvasók számára jelentett értéket, hanem hozzájárult ahhoz is, hogy a magyar természettudomány nemzetközi elismertséget szerezzen.

magyar természettudomány nemzetközi elismertséget szerezzen.

A szerző, aki orvosdoktor, zoológus, botanikus és a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja volt, pályafutása során különleges figyelmet szentelt a magyarországi állat- és növényvilág kutatásának. Bejárta az országot és a Balkánt, számos tudományos expedíciót szervezett, és több száz új fajt fedezett fel. Gyűjteményei és publikációi a Magyar Nemzeti Múzeum természettudományi gyűjteményeinek alapjául szolgáltak. Frivaldszky Imre munkásságának jelentőségét mutatja az is, hogy a Magyar Rovartani Társaság 1960-ban róla elnevezett díjat alapított: a Frivaldszky Imre Emlékplakettet a rovarantani kutatások területén elért eredményekért, valamint a társaság életében betöltött szerepért ítélik oda.

Ez a mű nemcsak a magyar fauna múltjának megértéséhez nyújt értékes információkat, hanem mélyebb betekintést ad Frivaldszky Imre életművébe és a 19. századi természettudományos kutatások világába is.

[!\[\]\(0b5e7e25e8775f7e7e80906ada4f0021_img.jpg\) Az elfeledett nagy mű](#)

[!\[\]\(8bba887393ca45b761e5cb49e755e762_img.jpg\) Frivaldszky Imre \(frivaldi\)](#)

[!\[\]\(6bb0e4f14c4133b37d2887cb37e67ddd_img.jpg\) Vig Károly – A Nyugat–magyarországi–peremvidék állattani kutatásának története \(Savaria Múzeum, 2000\)](#)

[!\[\]\(47734e4656765d20df4fdbd5b7aff048_img.jpg\) Évszázadnyi rovarászat – a Magyar Rovartani Társaság története](#)

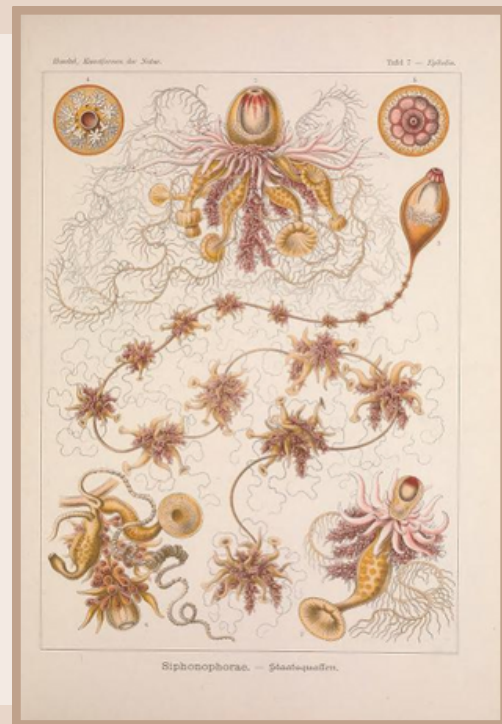

Ernst Haeckel német zoológus, filozófus és művész *Kunstformen der Natur* című könyve a tudomány és a művészet határán elhelyezkedő klasszikus alkotás, amely a biológiai sokféleséget lenyűgöző művészeti formákban tárja elénk. A mű 100 litográfiát tartalmaz, amelyeket Haeckel saját vázlatai és akvarelljei alapján Adolf Giltsch litográfus készített. Az illusztrációk a különböző organizmusokat – a mikroszkopikus diatómáktól kezdve a bonyolultabb gerinctelenekig és gerincesekig – ábrázolják, és sok esetben Haeckel maga írta le azokat először.

A kép forrása: [National Museum Smithsonian Institution, jelzet 219.746](#)

Az eredetileg 1899 és 1904 között sorozatokban megjelent mű 1904-ben jelent meg egy teljes kötetként. Haeckel gondolkodása, filozófiája és kiemelkedő műve a *Kunstformen der Natur* nem csupán a tudományos közösség érdeklődését keltette fel, hanem az Art Nouveau irányzathoz is fontos kapcsolódási pontot biztosított a korszak művészeire – többek között Gustav Klimt – jelentős hatást gyakorolva. Az illusztrációk színes és részletgazdag ábrázolása nemcsak a tudományos pontosságot szolgálta, hanem a szépségre és az esztétikai élményre is figyelmet fordított. Munkája az akkoriban még alig ismert tengeri organizmusok, például a radioláriák, szivacsok és csalánozók részletes bemutatásával járult hozzá az állattani ismeretek terjesztéséhez.

A kép forrása: [National Museum Smithsonian Institution, jelzet 219.746](#)

Haeckel Darwin evolúciós elméletének elkötelezett híveként a különböző organizmusok közötti evolúciós kapcsolatokat is igyekezett szemléltetni: a mű segítette formálni a "élet fája" fogalmát is, amely az élőlények közötti evolúciós kapcsolatokat mutatja be vizuálisan.

Haeckel munkája tehát örök érvényű híd a tudomány és a művészet között, amely a természet csodáit nemcsak tudományos szempontból, hanem esztétikai értékükben is bemutatja.

[National Museum Smithsonian Institution, jelzet 219.746](#)

[Grace Costantino: Art Forms in Nature: Marine Species From Ernst Haeckel](#)

[Jennifer Evans: Kunstformen der Natur](#)

[John R. Dolan: The protists of Ernst Haeckel's Kunstformen der Natur](#)

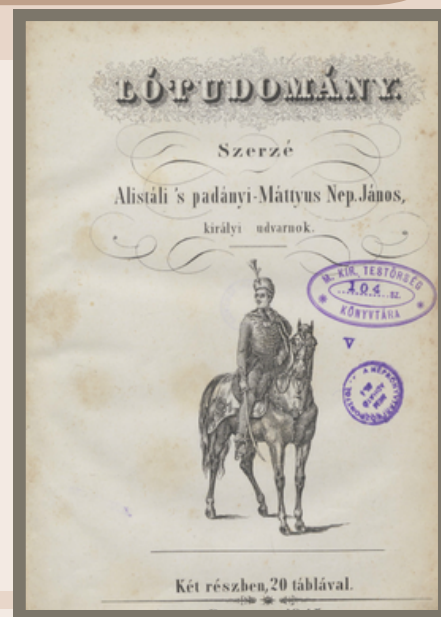
[Ned Pennant-Rea: Ernst Haeckel's Jellyfish](#)

[Dušan Nikolić: Gustav Klimt & the Evolutionary Monism of Ernst Haeckel](#)

A reformkori Magyarországon különös figyelem övezte a lótenyésztést, és a lovak szerepe nemcsak a gazdaságban, hanem a katonai és a kulturális életben is meghatározó volt. Ebben a dinamikusan fejlődő időszakban jelent meg Mátyus Nepomuk János Ló tudomány című műve, amely a kor lovakkal kapcsolatos tudományos ismereteit foglalja össze gyakorlati tanácsokkal kiegészítve. A könyv a lovak biológiájával és viselkedésével kapcsolatos ismeretek mellett a lovak nevelésével, tenyésztésével és kezelésével kapcsolatos alapvető tudnivalókat is bemutatja.

A kép forrása: [DEENK, jelzet 779.404](#)

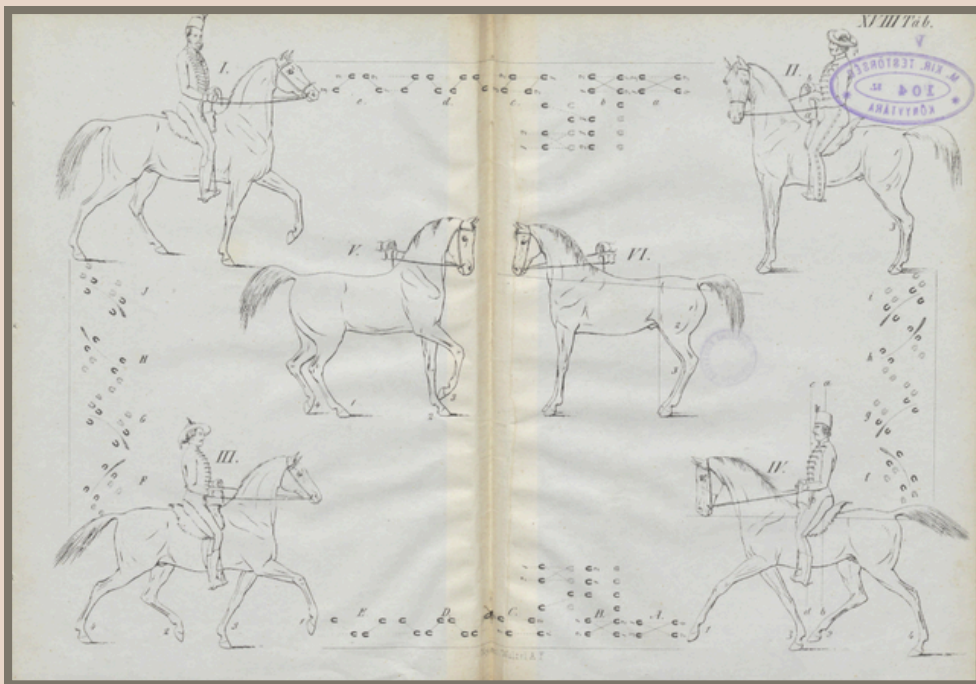

Mátyus Nepomuk János sokoldalú tudós és szakember volt, aki jogi és katonai tanulmányai után szoros kapcsolatba került a lovakkal, különösen katonai szolgálata során, ahol a lovak nemcsak a harcokban, hanem a katonai élet más területein is fontos szerepet játszottak. A Ló tudomány a szerző alapos és mélyreható megértését tükrözi a lovak világáról, amelyet évtizedek alatt személyes tapasztalatok során szerzett.

A könyv első része a fogazattól kezdve a különböző szőr- és színtípusokon át a patkolással kapcsolatos tudnivalóig minden részletre kiterjed; bemutatja a legfontosabb lófajtákat, különös figyelmet szentelve a magyarországi méneseknek. A mű érdekessége, hogy a különböző országok lófajtái mellett a szerző a vadló és a vadszamár fajokat is említi, sőt, még a zebrák ismertetésére is kitér, így adva átfogóbb képet a lófélék családjáról.

A kép forrása: [DEENK, jelzet 779.404](#)

A második rész a lovaglás és a lóidomítás tudományát öleli fel. Mátyus itt a lovasoktatás legapróbb részleteit is bemutatja: a lószerszámokat, a súlypontproblémákat, a lovaglási technikákat, a fel- és leszállás módját, a kéztartást és a lóval való bánásmódot. A könyv ezen része különleges betekintést nyújt a lovaglás és a lovas kultúra történetébe.

A kép forrása: [DEENK, jelzet 779.404](#)

A harmadik rész olyan érdekes témákat tartalmaz, mint a lóhátról történő vadászat, a lóversenyzés titkai, valamint a lovasjátékok története. Kiemelt figyelmet kap a fejezetben a női lovaglás történetének és szakmai szempontjainak bemutatása.

A kép forrása: [DEENK, jelzet 779.404](#)

A kötet különleges értékét a szöveget kiegészítő, aprólékosan megrajzolt táblaképek adják. A rajzok a ló anatómiájától kezdve a szőr- és színtípusokon át a ló mozgásáig minden fontos témát lefednek, és a 19. századi tudományos illusztrációkhoz hasonlóan segítik a tudományos megértést. A mű végén található előfizetői névsor pedig egy páratlan kultúrtörténeti pillanatot örökít meg, hiszen a könyvet olyan jelentős személyek rendelték meg, mint Széchenyi István, Vécsey Károly, illetve a Zichy család több tagja.

A Lótudomány nemcsak egy tudományos mű, hanem egy kulturális dokumentum is, amely a 19. század közepének magyar társadalmát tükrözi. A ló szerepe az akkori gazdaságban, katonai életben és a mindennapi kultúrában páratlanul fontos volt, és Mátyus Nepomuk János műve hozzájárult ennek a szerepnek a tudományos megerősítéséhez.

☞Mátyus János: Alistáli's padányi-Mátyus Nepomuk János által készített Lótudomány című munkát felvilágosító 20 tábla

Abafi Aigner Lajos (1840–1909)

Magyarország lepkéi tekintettel Európa többi országainak lepke-faunájára,
Budapest, 1907

Abafi Lajos (eredeti nevén Aigner Lajos) 1907-ben megjelent műve, a Magyarország lepkéi mérföldkőnek számított a hazai természettudományos szakirodalom történetében. A kötet, amely a Berge-féle Lepkekönyv nyolcadik kiadásának átdolgozása, az első olyan átfogó munka volt, amely magyar nyelven mutatta be a Kárpát-medence nagylepkéit.

A szerző nem csupán egyszerű fordítást készített: a német alapművet jelentősen átdolgozta és kiegészítette a magyar fauna sajátosságaival. A könyv különleges értékét adja az 51 színes tábla, amelyből az utolsó kifejezetten a magyar fauna ritkaságait mutatja be. Ez a vizuális anyag jelentősen megkönnyítette a fajok azonosítását és tanulmányozását.

Abafi Lajos korának elismert könyvkiadója és a magyarországi szabadkőművesség jelentős alakja volt, aki életének későbbi szakaszában teljes figyelmet szentelt a lepkekutatásnak. Szakmai elköteleződését jelzi, hogy 1897-től haláláig szerkesztette a Rovartani Lapok című folyóiratot, amelyben rendszeresen publikálta a lepkefajok magyar elnevezéseiről szóló jegyzékeit.

Bár Abafi szorgalmazta a magyar lepkenévek megújítását – mivel a korábbi, Bugát-Helmeczy-féle nevezéktant nem tartotta megfelelőnek –, paradox módon éppen fő művében, a Magyarország lepkéiben nem kaptak helyet ezek az új elnevezések.

A kötet jelentősége vitathatatlan: nem csupán a magyar lepkészeti szakirodalom első olyan műve, ami a Kárpát-medence nagylepkéit átfogóan ismerteti, de egyben egy korszak természettudományos gondolkodásának és törekvéseinek fontos dokumentuma is.

[Az „Abafi” újabb kiadása - Lepkés könyvek blog](#)

[Digitális másolat: OSZK, jelzet 401.773](#)

Ulisse Aldrovandi (1522-1605)

Ulyssis Aldrovandi ... Ornithologiae ...

[*Tomus primus*], *Hoc est, De avibus historiae Libri XII ...*

Tomus alter, Qui est, De avibus, quae vel in mensae usum cedunt ...

Tomus tertius et ultimus, In quo aves aquaticae maiores minoresque describuntur ...

Frankofurti, 1610-1613

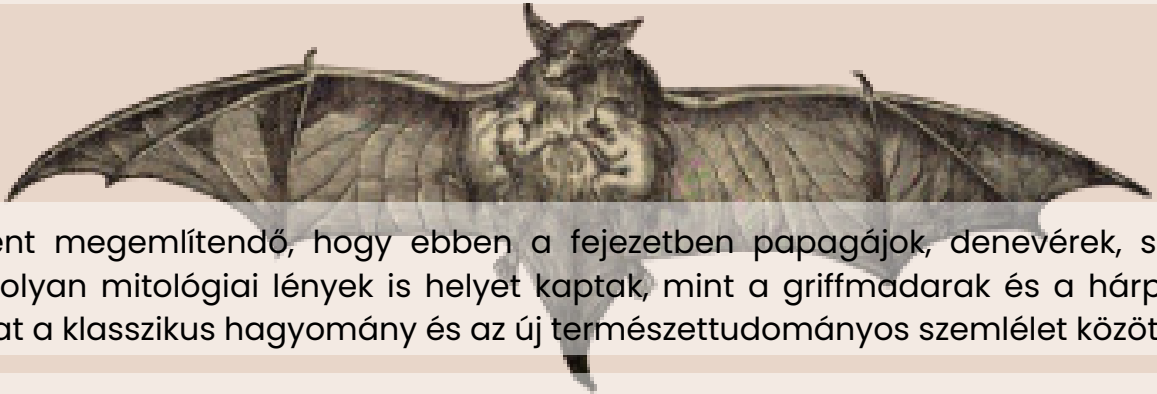
Az 1610 és 1613 között Frankfurtban megjelent, *Ornithologia* c. kötet Ulisse Aldrovandi természettudós munkásságának egyik legjelentősebb darabja. A három részből álló mű, amelynek első kiadása 1599 és 1603 között jelent meg, a madártan történetének egyik fontos mérföldköve.

Aldrovandi, aki 1561-től a Bolognai Egyetem első természettudományi professzora volt, különleges alaposággal közelítette meg a madarak rendszerezését. Munkájában szakított kortársa, Conrad Gessner alfabetikus rendszerezésével, és egy újszerű, természetes osztályozási rendszert dolgozott ki. Módszertana az élőhelyet, a táplálkozási szokásokat és a csőr alakját vette alapul, így különböztette meg például a porban és vízben fürdő madarak csoportjait.

A kép forrása: [ÖNB, jelzet BE.4.G.14-16 ALT PRUNK](#)

Az első kötet a ragadozó madarakra összpontosít részletesen tárgyalva a sasokat, keselyűket, sólymokat, nappali és éjszakai ragadozókat, valamint a varjúfélét. A sas kiemelt helye nem véletlen: ez a választás tükrözi mind a Habsburg birodalom hatását, mind pedig a madár Szent Jánoshoz kapcsolódó vallási jelentőségét.

Érdekességként megemlítendő, hogy ebben a fejezetben papagájok, denevérek, struccok mellett még olyan mitológiai lények is helyet kaptak, mint a griffmadarak és a háripiák, így teremtve hidat a klasszikus hagyomány és az új természettudományos szemlélet között.

A második kötet a "porfürdőző" madarakat tárgyalja, ide sorolva a pávát, fácánt, fürjet és háziszárnyasokat, míg a harmadik kötet a vízi madarakkal foglalkozik megkülönböztetve az úszóhártyás és a vízpart közelében élő fajokat.

Aldrovandi rendszerezése, bár nem minden esetben következetes, jelentős előrelépést jelentett a korábbi osztályozásokhoz képest. Munkája során támaszkodott Arisztotelész és Plinius örökségére, de túl is lépett azokon. A kötet különösen értékes darabja a természettudományos szakirodalomnak, hiszen egyesíti magában a reneszánsz tudományosság igényét és az új, megfigyelésen alapuló természettudományos szemlélet első jeleit.

[Ulisse Aldrovandi - Alma Mater Studiorum, Università di Bologna blog](#)

[Life of Ulisse Aldrovandi - Edward Worth Library blog](#)

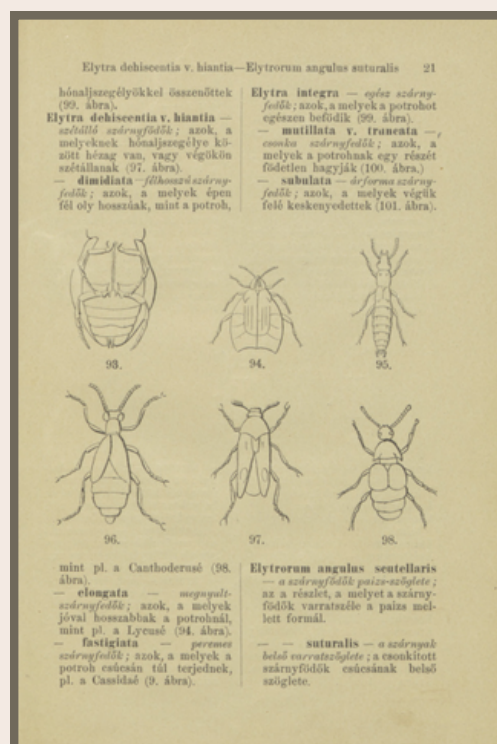
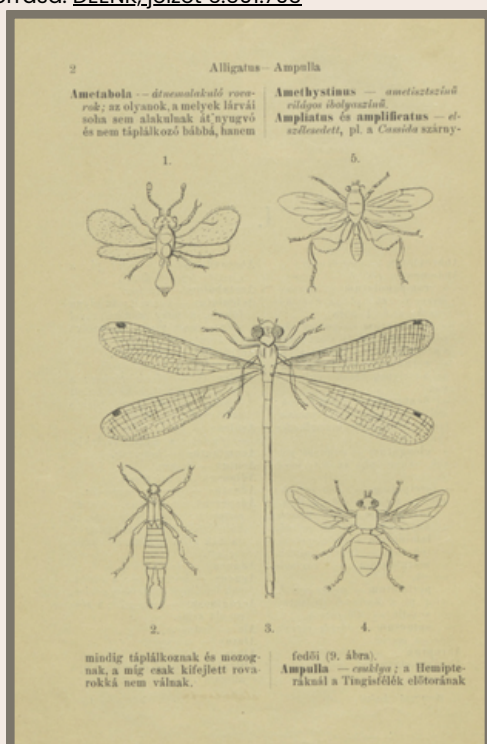
[Birds by Ulisse Aldrovandi - Edward Worth Library blog](#)

[Digitális másolat: ÖNB, jelzet BE.4.G.14-16 ALT PRUNK](#)

Az 1894-ben a Királyi Magyar Természettudományi Társulat kiadásában megjelent Rovartani műszótár Daday Jenő zoológus, hidrobiológus egyedülálló munkája, máig használható alapmunka a rovartan területén dolgozó kutatók számára.

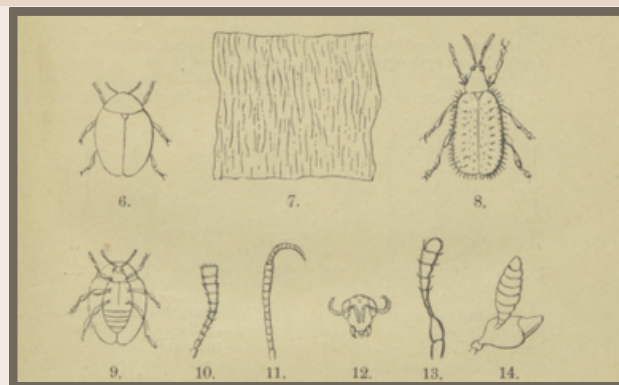
A kötet nem csupán egyszerű szójegyzék, hanem a leíró rovartan legfontosabb szakkifejezéseinek részletes magyarázata. A szerző 103 precíz vonalrajzzal illusztrálta művét, amely jelentősen megkönnyíti a morfológiai kifejezések megértését.

A képek forrása: [DEENK, jelzet 6.501.703](#)

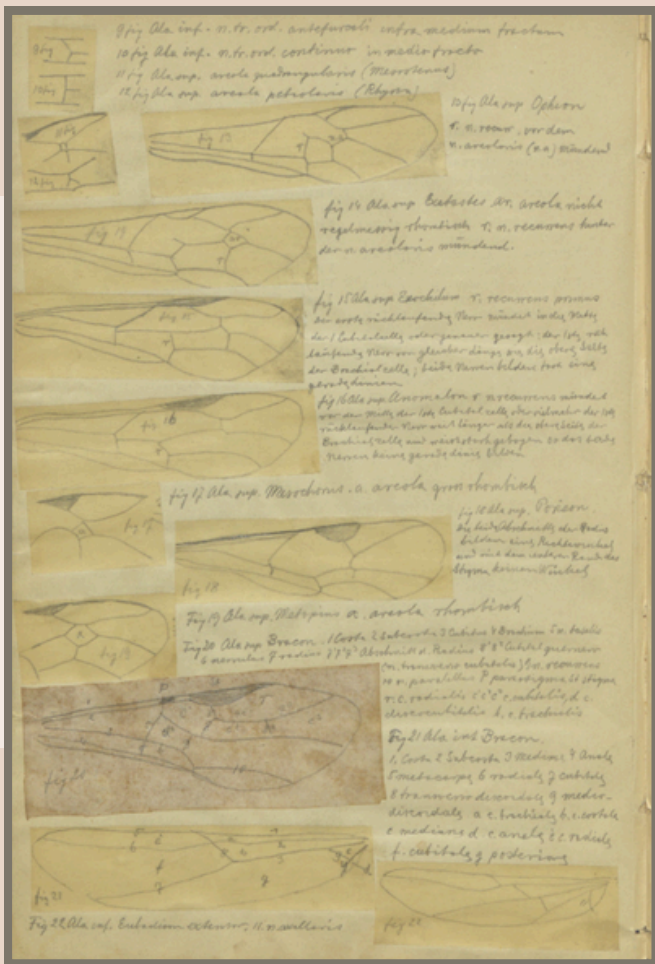

A kötet tudatos szerkesztési elveket követ: a Természettudományi Társulat megbízásából készült munka elsősorban az általános rovartan terminológiára koncentrált. Tudatos döntés volt a specifikus szakkifejezések – mint például az egyes rovarcsoportok szárnyerezetére vagy egyéb speciális szerveire vonatkozó kifejezések – mellőzése, ami által a szótár megőrizte általános használatosságát.

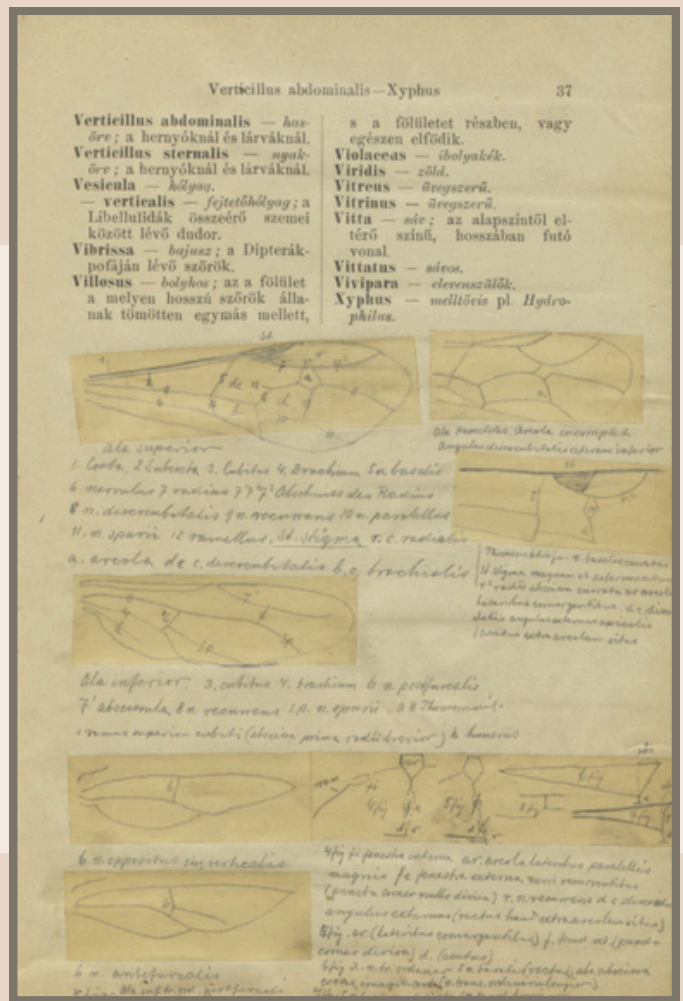
A kép forrása: [DEENK, jelzet 6.501.703](#)

Daday Jenő, aki elsősorban hidrobiológusként szerzett nemzetközi hírnevet, e művével jelentősen hozzájárult a magyar tudományos szaknyelv fejlődéséhez. A szerző későbbi pályafutása során a Magyar Nemzeti Múzeum segédőre, majd a budapesti műegyetem professzora lett, és munkássága során több mint 800 új fajt írt le. Akadémiai tagságát (1889) követően készítette el ezt a máig mérvadó szakszótárt.

A kiállított példány különleges értékét adja, hogy Zilahi Kiss Endre gyűjteményéből származik, és tartalmazza a neves rovarász kézírásos jegyzeteit és részletes rajzait. Zilahi Kiss, aki ifjúkorától kezdve foglalkozott rovargyűjtéssel, különösen a bogarak és hártványászárnyúak kutatásában mélyedt el. Számos publikációja jelent meg a Szilágyság rovarfaunájáról, és több új fajt is leírt, bár ezek egy része később más fajok szinonimájának bizonyult.

A Rovartani műszótár nem csupán történeti jelentőségű dokumentum, hanem olyan alapmű, amely több mint 110 év távlatából is megőrizte szakmai aktualitását és nélkülözhetetlen segédeszköze a rovartani kutatásoknak. A kiállított példány pedig Zilahi Kiss Endre jegyzeteivel és rajzaival különösen értékes dokumentuma a magyar rovartani kutatások történetének.

🔗 [Daday Jenő - Kriterion Kiadó blog](#)

🔗 [Daday Jenő: Rovartani műszótár. A leíró rovartan legfontosabb műszavainak foglalatja - Bogaras Könyvek blog](#)

🔗 [Zilahi Kiss Endre, aki százezer lejtért sem adta idegenbe gyűjteményét - Magyar Természettudományi Múzeum blog](#)

Diószegi Sámuel (1760–1813) – Fazekas Mihály (1766–1828)

Magyar Fűvész Könyv, mely a' két magyar hazábann találtatható növényeknek megismerésére vezet, a' Linné alkotmánya szerint

Debreczen, 1807

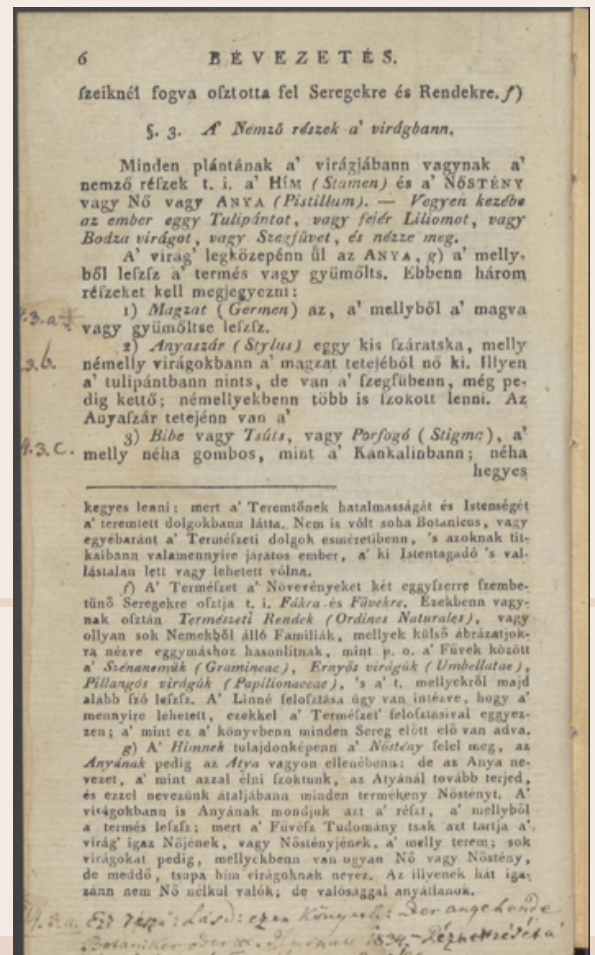
<https://hdl.handle.net/2437/387180>

Az 1807-ben Debreczenben, Csáthy György nyomdájában megjelent Magyar Fűvész Könyv a magyar tudományos szaknyelv és növényrendszertan egyik alapműve. A kötet, melyet Diószegi Sámuel debreceni lelkész sógorával, a költő Fazekas Mihállyal közösen alkotott, nem csupán botanikai szakmunka, hanem a felvilágosodás tudományos gondolkodásának kiemelkedő dokumentuma is.

A mű teljes címe – Magyar Fűvész Könyv, mely a' két magyar hazábann találtatható növényeknek megismerésére vezet, a' Linné alkotmánya szerint – már jelzi a szerzők kettős célkitűzését: egyrészt a hazai növényvilág módszeres feltárását, másrészt Linné rendszertani elveinek magyar nyelvű adaptálását. A szerzők tudatosan szakítottak a korábbi herbáriumok és füveskönyvek hagyományával, amelyek elsősorban a növények gyógyászati hasznára koncentráltak. Ehelyett a fajok megismerését és rendszerezését helyezték előtérbe.

A képek forrása: [DEENK, jelzet 728.104.1](#)

Ez a kötet teremtette meg a magyar növénymorfológia szaknyelvét. A szerzők számos, ma is használt növénynevet alkottak, miközben szigorú elveket követtek az elnevezések terén: kerülték például a vallási utalásokat (mint "Isten paréj"), a szentek neveit vagy a növények hasznára való közvetlen utalásokat.

Diószegi Sámuel – aki teológiai tanulmányai mellett Göttingenben természettudományokat is hallgatott – és Fazekas Mihály műve a felvilágosodás azon törekvését tükrözi, hogy az ismeretszerzést önmagában is értéknek tekintették. A szerzők különösen fontosnak tartották az ifjúság oktatását, remélve, hogy munkájuk révén megszerethetjük velük "ezt a gyönyörködtető s egyszersmind felséges tudományt".

A Magyar Fűvész Könyv megjelenése nem csupán a hazai botanika, hanem a magyar tudományos nyelv fejlődése szempontjából is mérföldkő volt. A mű hatása olyan jelentős, hogy közvetlenül a debreceni fűveszkert 1840-es létrehozását is inspirálta, amely közel egy évszázadon át, 1926-ig fogadta látogatóit a mai Déri Múzeum helyén.

[A hónap könyvritkasága: a fűveszkönyv - II. Rákóczi Ferenc Könyvtár \(Miskolc\) blog](#)

[Előljáró Beszéd - Ponticulus Hungaricus](#)

[Egy református prédikátor, egy főhadnagy és a Magyar Fűvész Könyv - Kaleidoscope](#)

Az 1803-ban Debreczenben, Szigethy Mihály nyomdájában megjelent mű a magyar természetrajzi oktatás történetének egyik mérföldköve. Szentgyörgyi József, Debrecen város főorvosa egy olyan hiánypótló tankönyvet alkotott, amely először kínált rendszerezett, illusztrációkkal ellátott természetismereti oktatási anyagot az "apróbb oskolák" számára

A könyvet 19 réztáblán megjelenő 103 állatábrázolás egészíti ki, amelyeket Eröss Gábor és Eröss János készített. Az illusztrációk, annak ellenére, hogy helyenként észlelhető rajtuk némi kezdetlegesség – például egyes állatok arányainak tekintetében –, pedagógiai szempontból rendkívül értékesek voltak. Még Kazinczy Ferenc is elismerően nyilatkozott róluk, megjegyezve, hogy "a külföldön készült afféle rajzolatokkal bátran öszve mérkőzhetnek", még ha a medve farkának ábrázolása vagy a szarvas termete némi kívánnivalót hagyott is maga után.

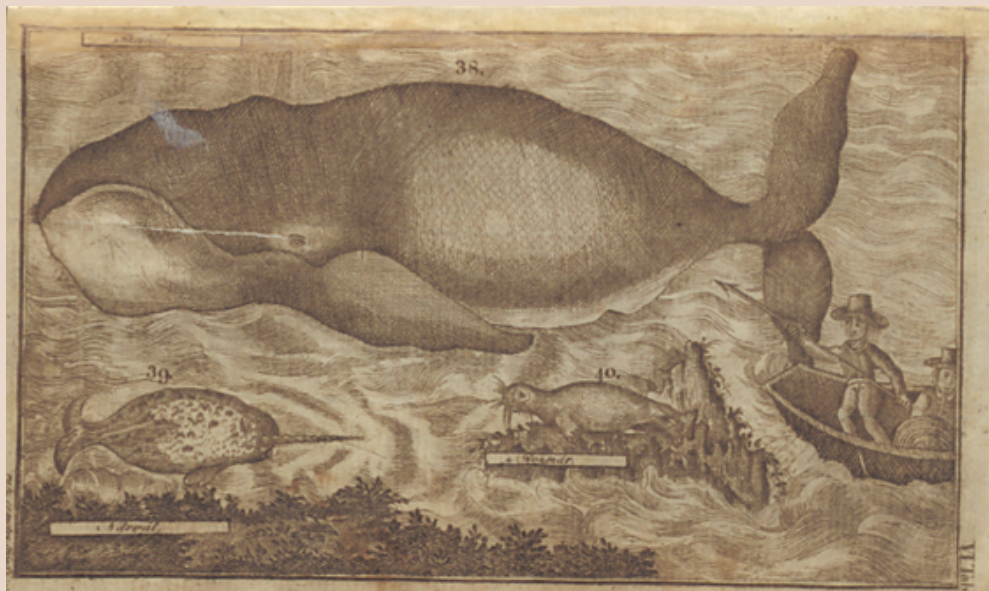
A képek forrása: [DEENK, jelzet 124.971](#)

A mű, amely főként Blumenbach munkásságára támaszkodik, különösen érdekes dokumentuma a korabeli magyar természettudományos szaknyelv fejlődésének. Az állatok elnevezései tükrözik a nyelvújítás kori viszonyokat. Míg egyes fajok ma már különösnek ható neveket kaptak (például az erszényes "iszákos állat", a szitakötő "lukrétzia", a fiahordó "Surimámi Eneas"), más elnevezések, mint a "dallos szúnyog", "mossómedve", "pápa kesely" vagy "füles bagoly" máig használatos magyarítások voltak.

A képek forrása: [DEENK, jelzet 124.971](#)

Szentgyörgyi József, aki külföldi egyetemeken – többek között Göttingenben, Halléban, Lipcsében – folytatott tanulmányokat, majd Bécsben szerzett orvosdoktori címet, személyében egyesítette a gyakorló orvos és a pedagógus erényeit. A tankönyv megírására az 1801-es tantervreformáló bizottság kérte fel, felismerve egy olyan természettudományi kézikönyv szükségességét, amely rendszerezett ismereteket és szemléltető ábrákat egyaránt tartalmaz minden ábrához megadva a magyar, latin és német megnevezéseket.

A képek forrása: DEENK, jelzet 124.971

A kötet jelentősége messze túlmutat a pusztán természettudományi ismeretterjesztésen: a magyar tudományos szaknyelv fejlődésének, a természettudományos oktatás modernizációjának és a hazai könyvkiadás történetének is fontos dokumentuma. Bár a réztáblák eredetije sajnos nem maradt fenn, a könyv ma is értékes forrása a magyar természettudományos oktatás és könyvkiadás történetének.

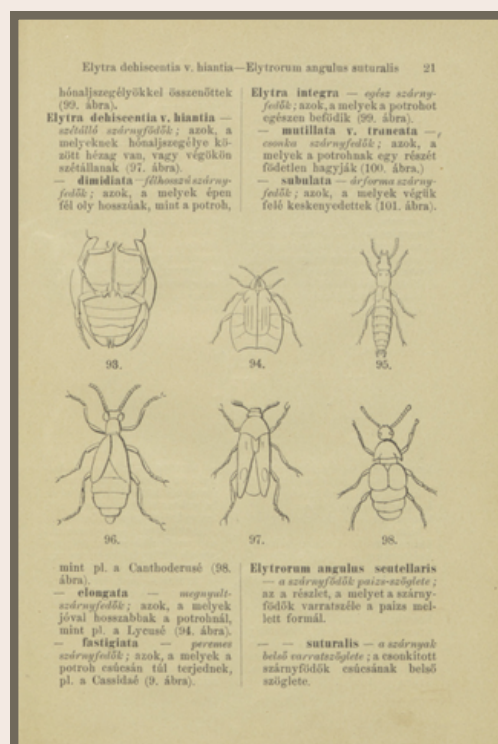
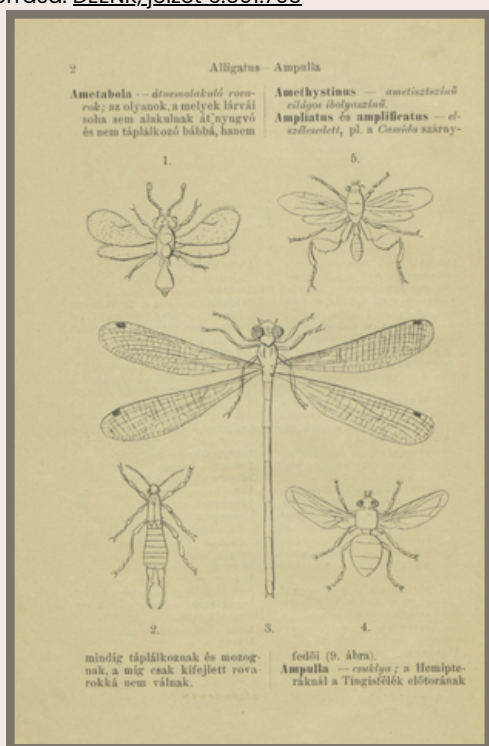
[Szent-Györgyi József](#)

[Ecsedi, István \(1931\) A rézmetszés művészete a debreceni református kollégiumban: a rézmetsző deákok. Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadóvállalat Rt.](#)

Az 1894-ben a Királyi Magyar Természettudományi Társulat kiadásában megjelent Rovartani műszótár Daday Jenő zoológus, hidrobiológus egyedülálló munkája, máig használható alapmunka a rovartan területén dolgozó kutatók számára.

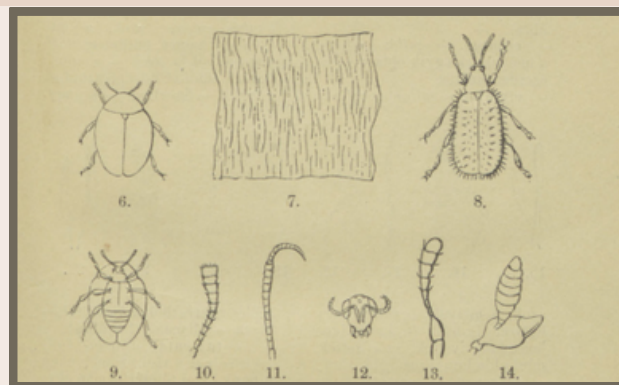
A kötet nem csupán egyszerű szójegyzék, hanem a leíró rovartan legfontosabb szakkifejezéseinek részletes magyarázata. A szerző 103 precíz vonalrajzzal illusztrálta művét, amely jelentősen megkönnyíti a morfológiai kifejezések megértését.

A képek forrása: [DEENK, jelzet 6.501.703](#)

A kötet tudatos szerkesztési elveket követ: a Természettudományi Társulat megbízásából készült munka elsősorban az általános rovartan terminológiára koncentrált. Tudatos döntés volt a specifikus szakkifejezések – mint például az egyes rovarcsoportok szárnyerezetére vagy egyéb speciális szerveire vonatkozó kifejezések – mellőzése, ami által a szótár megőrizte általános használatosságát.

A kép forrása: [DEENK, jelzet 6.501.703](#)

Daday Jenő, aki elsősorban hidrobiológusként szerzett nemzetközi hírnevet, e művével jelentősen hozzájárult a magyar tudományos szaknyelv fejlődéséhez. A szerző későbbi pályafutása során a Magyar Nemzeti Múzeum segédőre, majd a budapesti műegyetem professzora lett, és munkássága során több mint 800 új fajt írt le. Akadémiai tagságát (1889) követően készítette el ezt a máig mérvadó szakszótárt.

Cserey Adolf (1851–1918)

Bogárhatározó, vagyis hazánkban gyakrabban előforduló bogárnemeknek és a gyakori valamint monotyp fajoknak megismerésére szolgáló útmutató

Pozsony ; Budapest, 1901

Cserey Adolf (1851–1918), a neves botanikus és entomológus *Bogárhatározó* című műve egy korszakalkotó munka a hazai bogárfauna megismerésében. A könyv a Stampfel Károly Könyvkiadóhivatal kiadásában jelent meg 1901-ben a Tudományos zsebkönyvtár sorozat 96–98. köteteként. A sorozat célja az volt, hogy különböző tudományterületek ismeretanyagát közérthetően, rövid formában adja át a magyar közönségnek. Cserey műve ebbe a szellemiségbe illeszkedik, miközben az entomológia iránt érdeklődők számára egy átfogó, részletes útmutatót nyújt a magyar bogárfauna gyakrabban előforduló fajairól és nemzetségeiről.

A *Bogárhatározó* az 1900-as évek eleji entomológiai ismeretterjesztés egyik meghatározó műve, amely nemcsak a tudományos közönséget célozta meg, hanem a laikus érdeklődőket is. A könyv a gyakori és monotyp fajok felismeréséhez és megkülönböztetéséhez nyújt segítséget, és képes bemutatni a bogarak sokféleségét és azok biológiai sajátosságait. A mű különlegessége, hogy négy színezett táblával illusztrálja a bemutatott fajokat, ami rendkívül hasznos eszközként szolgál a terepi azonosítás során.

Cserey Adolf, született Lóh Adolf, a magyar természetkutatás kiemelkedő alakja volt, aki a botanikai és entomológiai kutatásokat egyaránt magas színvonalon művelte. A *Bogárhatározó* egyedülálló szakmai és tudományos értéket képvisel a magyar faunát kutató szakirodalomban, és a szerző tudományos pályafutásának egyik fontos mérföldköve.

A könyv nemcsak a szakemberek, hanem a természetkedvelők és az entomológia iránt érdeklődők számára is értékes olvasmány, mivel segít megérteni a bogarak rendkívül gazdag és változatos világát. A *Bogárhatározó* ma már történelmi dokumentumként is érdekes, hiszen az 1900-as évek eleji magyar tudományos közéletbe és a természettudományok magyarországi fejlődésébe is bepillantást enged.

Ez a mű tehát nemcsak a tudományos értékei miatt fontos, hanem mint a magyar tudományos közélet és a tudományos ismeretterjesztés egyik remek példája is. A *Bogárhatározó* a mai napig tiszteletet érdemel, és az entomológia iránt érdeklődők számára alapvető olvasmányként szolgálhat.

☞ [Csáky, Károly \(2003\) Híres Selmecebányai tanárok. Lilium Aurum](#)

☞ Digitális másolat: [MTA KIK, jelzet Encycl.O.52/78](#)

Alfred Edmund Brehm (1829–1884)

Illustriertes Thierleben : eine allgemeine Kunde des Thierreichs
Hildburghausen, 1864–1869

Alfred Edmund Brehm (1829–1884) világhírű német zoológus és író *Illustriertes Thierleben* (Az állatok világa) című műve a 19. század egyik legfontosabb népszerű tudományos munkája, amely a zoológiai ismeretek széleskörű és élvezetes bemutatására törekedett. A mű első hat kötetét 1864 és 1869 között adta ki a Bibliographisches Institut Hildburghausenban Herrmann Julius Meyer vezetésével, és Robert Kretschmer irányításával készült illusztrációkkal kísérték. A művet hamarosan az értelmiségi közönség körében nagy siker fogadta, és azóta is az egyik legfontosabb népszerű zoológiai munka.

Brehm a könyvet egy több évtizedes tudományos és írói pálya eredményeként alkotta meg, és az enciklopédia írására 1860-ban kapott megbízást. A mű a világ különböző állatfajainak leírását tartalmazza, miközben Brehm saját utazásait – többek között Abesszíniában, Skandináviában és Szibériában tett kutatásait – is beépítette. A második kiadás (1876–1879), amely már 10 kötetet tartalmazott, újabb illusztrációkkal gazdagodott, amelyek közül Charles Darwin is kiemelte Gustav Mützel és a Specht fivérek munkáit, mint a legjobban sikerült ábrákat.

A képek digitális másolata: [ÖNB, 1. kötet, jelzet 117226-C.1 NEU MAG](#)

A művet több nyelvre lefordították, és számos újabb kiadást megélt, amelyek az állatok iránti érdeklődést generációk számára fenntartották. A legnagyobb változásokat a második kiadás hozta, de a mű népszerűsége a 20. század közepéig megmaradt, és különböző formában, gyakran rövidített, egykötetes kiadásként is elérhetővé vált. Magyarországon először 1901 és 1907 között jelent meg a Légrády Testvérek kiadásában, díszes borítójú, gazdagon illusztrált tíz kötetben, és azóta több kiadásban is visszatért, köztük az 1920-as években és 1959–1960-ban, sőt 1992–1998 között újra megjelent reprint kiadásban is.

A kiállított példány Brehm híres művének első, német nyelvű kiadásának első kötete, amely az Illusztrirtes Thierleben című sorozat történetének egyik fontos mérföldköve. Ez a mű nemcsak tudományos értéke miatt fontos, hanem mint a tudományos ismeretterjesztés és a zoológia népszerűsítésének egyik alapvető darabja is, amely évtizedekre meghatározta az állatvilág iránti érdeklődést és annak tudományos bemutatását a széles közönség számára.

A könyv tehát nem csupán Brehm tudományos munkásságának kiemelkedő példája, hanem egy olyan kulturális örökség is, amely a 19. és 20. század természetkutató szellemiségét tükrözi, és számos kiadásával több generáció számára elérhetővé tette az állatvilág csodáit.

Peregriny Elek pedagógus, író és a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja a 19. századi magyar neveléstudomány és ismeretterjesztés kiemelkedő alakja volt. *Természettörténet az ifjúság tanítására és házi használatra* című munkája az egyik legkorábbi olyan magyar nyelvű természettudományos mű, amely kifejezetten az ifjúság számára készült didaktikai céllal. A könyv 1847-ben jelent meg Pesten 16 színezett táblával, közel 150 színezett ábrával illusztrálva, amelyek látványos és részletes képeken mutatják be az élővilág sokféleségét.

Peregriny könyve a korszak korszerű pedagógiai szellemiségét tükrözi: a természetismeret oktatását nem száraz tudományként, hanem a gyermeki kíváncsiságot felkeltő és élményszerű tevékenységként értelmezte. A kötet rendszerezett formában, kérdés-felelet struktúrában tárgyalja az állatok, növények és ásványok világát, így nem csupán ismereteket közöl, hanem egyúttal a logikus gondolkodás fejlesztését is szolgálja. A korabeli magyar tankönyvpiacón ritkaságnak számított az ilyen igényesen illusztrált, tudományos ismereteket közérthető formában tálaló munka.

A szerző pályája során több ifjúsági művet is írt, de ez a természettörténeti kötet különösen jelentős, mivel a magyar nyelvű tudományos ismeretterjesztés és vizuális nevelés egyik alapkövének tekinthető. Peregriny hosszabb tanulmányutakon – többek között Németországban, Svájcban, Franciaországban és Angliában – tanulmányozta a korszerű oktatási módszereket, és a német nevelési irodalom hatása is érzékelhető e munkájában. Művei célja mindig a gyakorlati nevelés támogatása, az ismeretek élvezetes közvetítése és a gyermekek értelmi, érzelmi fejlődésének egyensúlyban tartása volt.

A *Természettörténet* 1847-es kiadása a hazai természetábrázolás és az ifjúsági oktatás metszéspontjában álló, gazdagon illusztrált mű. A kiállított példány nemcsak egy 19. századi oktatási segédkönyv, hanem egyben korának tudományos és pedagógiai gondolkodásáról is tanúskodik. A kötet a magyar neveléstörténetben is kiemelkedő helyet foglal el és méltó példája annak, miként szolgálhatja a tudomány a nevelés ügyét művészi eszközökkel is.

[Peregriny Elek](#)

[Németh, András \(2014\) A magyar neveléstudomány fejlődése. Gondolat Kiadó](#)

[Magyar Könyvszemle Tizenharmadik évfolyam 1-6. füzet, 1888. Január–December](#)

[Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról](#)

Raff György (1748–1788)

Természet história gyermekek' számára ... eredeti kiadása után készült második magyarítás. [Ford. Vajda Péter] ... tizennégy színezett táblával 's egy címképpel.

Kassa, 1835

A Természet história gyermekek számára a 18. századi ismeretterjesztés egyik legsikeresebb és legelterjedtebb műve volt Európában, amely Raff György (Georg Christian Raff), a göttingeni lyceum tanárának tollából született meg eredetileg 1778-ban német nyelven (Naturgeschichte für Kinder címmel). A könyv célja az volt, hogy a gyermekek számára közérthető módon mutassa be a természet rendjét Linné és Blumenbach rendszertani elvei alapján.

A mű a 18–19. század során legalább nyolc nyelven jelent meg, köztük három különböző magyar kiadásban: Veszprémben, Pesten és Kassán. A kiállításon szereplő példány az 1835-ös kassai kiadás, melyet Vajda Péter, evangélikus tanár, író és a Magyar Tudós Társaság tagja fordított. A tizennégy színezett metszettel kiegészített kötet nem csupán természettani ismereteket közvetít, hanem a 19. század eleji oktatás vizuális kultúrájába is betekintést nyújt.

A könyv látványos, táblákba rendezett képei egy képzeletbeli földrajzi utazásra hívják az olvasót, amely során a „Kis Utazó” – a gyermek olvasó allegorikus figurája – saját kertjétől és háztájától indulva távoli vidékek (például Kína, Afrika vagy Észak-Amerika) felé halad. Az illusztrációk egyszerre közvetítik a korabeli természetfelfogást és a társadalmi fejlődés eszméjét: a képek hierarchikus sorrendbe állítva mutatják be a különböző tájak növény- és állatvilágát, valamint az ott élő embereket, a „vadembertől” a „civilizált európaiig” terjedő skálán.

Ez az utazás egyszerre oktat és „emlékeztet”: a Raff-féle természetrajz vizuális elemei a középkori ars memorativa hagyományait elevenítik fel, miközben új, tudományos tartalommal töltik meg azokat. A képek egyfajta enciklopédikus világrendet tárnak fel, amelyben a földrajzi, természeti és társadalmi ismeretek egységes keretbe rendeződnek – mindezt a korszak iskolásainak tanulási szokásaihoz igazítva.

A Természet história gyermekek számára nemcsak egy korai példája a tudományos ismeretterjesztésnek, hanem a világ földrajzi és kulturális sokszínűségének korabeli, vizuálisan is megragadható értelmezése. Vajda Péter fordítása egyúttal a magyar nyelvű tudományos műveltség erősítésének is fontos mérföldköve.

[Egy listatörténet mámore: Ars memorativa a közép-európai művelődésben](#)

[Gurka, Dezső \(2012\) Tudósok a megismerés színterein A romantikus tudományok és a 18–19. századi tudós-sztereotípiák. Gondolat Kiadó](#)

[Drescher, Pál \(1934\) Régi magyar gyermekkönyvek \(1538–1875\).](#)

[Szepe, majom, fekete ember, matska kepeket mutat neki”: a természethistoria színtereinek textuális és figurális konstrukciója G. C. Raff tankönyvében, 1778/1799–1846](#)

[A digitális másolat: ÖNB, jelzet: 186006-B ALT MAG](#)

Melius Juhász Péter (1536–1572)

Herbarium : az faknac fuveknec nevekről, természetekről és hasznairól, magyar nyelvűre, és ez rendre hozta az doctoroc könyveiből az Horhi Melius Peter Colosvárat, 1578

Az 1578-ban Kolozsváron, Heltai Gáspárné nyomdájában megjelent Herbarium a magyar nyelvű természettudományos irodalom első és egyik legjelentősebb darabja, amely a reformáció szellemiségében és a gyakorlati orvoslás igényével készült. Szerzője, Melius Juhász Péter (1532–1572) a magyar reformáció kiemelkedő alakja, Wittenbergben tanult teológus, debreceni prédikátor, majd püspök volt, aki nemcsak a hit közvetítésére törekedett, hanem hívei testi egészségét is fontosnak tartotta. Ennek jegyében szerkesztette meg ezt az orvosi fűvészkönyvet, amelyben a növények természetét és gyógyhatásait magyar nyelven mutatta be.

A mű alapjául Adam Lonicer 1569-ben megjelent Kreuterbuchja szolgált, de Melius számos más klasszikus szerző – köztük Galenus, Plinius és Dioszkoridész – munkáiból is merített. A Herbarium mintegy 627 növényfajt tárgyal, közülük több mint 200-at latinul, németül, görögül és magyarul is megnevez. A szerző a gyógyhatásokat (pl. „szárító”, „melegítő”, „emésztő”, „tisztító”) belsőleges alkalmazás (főzetek, italok, porok) és külsőleges használat (kenőcsök, borogatások, sebkezelések) szerint rendszerezi. A leírásokban gyakran feltűnnek olyan növények, mint a bolondító alma, az Isten kenyere, az ebszőlő vagy az erdei zsálya, amelyek használatáról részletes recepteket is olvashatunk.

A Herbarium nem csupán tudományos és orvosi szempontból értékes: nyelvtörténeti és kulturális jelentősége is páratlan. Melius több száz növénynév magyar megfelelőjét őrizte meg, és ezzel megalapozta a magyar tudományos szaknyelv fejlődését. A könyv abban a korszakban született, amikor Európa-szerte még nem vált el élesen a tudományos nyelv a mindennapi nyelvhasználattól. A Herbarium szövegvilágában ugyanaz a nyelv szól az orvoshoz, a gyógyszerészhez, a kertészhez, a prédikátorhoz és a földműveshez. A növényekhez fűzött megfigyelések mögött az antikvitás és a középkor tudáskincse, a népi gyógyászat tapasztalata és a reneszánsz szignatúrában egyaránt felismerhető. A formákban, hatásokban és analógiákban való gondolkodás – ahogyan egy szívre emlékeztető levélből szívgyógyszert sejtenek – a kor világlátását és gyógyítói logikáját is tükrözi.

Melius műve nem mai értelemben vett botanikai munka, de megalapozta a magyar növénytani és orvosi irodalom hagyományát, és hatása egészen a 19. századig nyomon követhető. Többek között Beythe András és Vályi Mihály is erre a műre építették saját füvészkönyveiket, még akkor is, amikor már modernebb munkák is rendelkezésre álltak.

A Herbarium tehát nem pusztán a korabeli botanikai ismereteket gyógyászati szempontból bemutató könyv, hanem a reformáció tudás- és emberközpontú világképének egyik legszebb magyar nyelvű dokumentuma. Melius e művével a hazai természettudományos irodalom első jelentős nyelvi és szakmai mérföldkövét állította fel. Olyat, amely a Kárpát-medence flóráját és az emberi testhez fűződő tapasztalatokat egyaránt megbecsülte, és mindkettőt közérthető, hasznos formában örökítette meg.

- 🔗 [Melius Juhász Péter](#)
- 🔗 [Méliusz herbárium](#)
- 🔗 [Irodalmi herbárium](#)
- 🔗 [Füveskönyvek virágkora és alkonya – interjú Magyar László Andrással](#)
- 🔗 [Melius négyszáz éves Herbáriumának új kiadása](#)
- 🔗 [Az első magyar természettudományos kézikönyv \(Melius Péter: Herbárium, 1578, Kolozsvár\) második mutatójába foglalt orvosi fogalmak](#)
- 🔗 [A digitális másolat: MTA KIK, jelzet: Ráth 32](#)

Minikönyvek

**Hajza : Reich Károly rajzai ; Juhász Ferenc, Kormos István és Nagy László verseivel
Budapest, 1976**

**Sikota Győző (1922–2011):
Zsolnay
Budapest, 1988**

**Tóth Pál (19??–2021):
Erdőrendtartás 1770. Hasonmás kiadás
Miskolc, 1983**

1.

Közönséges édesgyökerű páfrány (*Polypodium vulgare* (Linnaeus, 1753))

Kassa 1940. IV. 2. Csermely, erdőben

Siroki Zoltán

Ez a herbáriumi lap a közönséges édesgyökerű páfrányt (*Polypodium vulgare* L., 1753) mutatja be, melyet Siroki Zoltán gyűjtött 1940. április 2-án Kassán. A lap a Debreceni Egyetem Herbáriumának egyik részgyűjteményéből, a Siroki Zoltán Herbáriumából származik, és a kiállításon a Debreceni Egyetem Növényteni Tanszékének jóvoltából látható.

A közönséges édesgyökerű páfrány Európa nagy részén őshonos, Magyarországon is gyakori, bár az Alföldön ritkábban fordul elő. Félárnyékos, nyirkos élőhelyeket kedvel, gyakran nő sziklákon, fák tövében vagy kőfalakon. Gyöktörzse természetes édesítő anyagokat tartalmaz, amelyeket régebben likőrök ízesítésére és köhögés elleni teák készítésére is használtak.

Siroki Zoltán (1913–1991) természettudós, madarász és botanikus, a magyar díszmadártenyésztés egyik meghatározó alakja volt. A Siroki Zoltán Herbárium mintegy 20 000 növény példányt tartalmaz, elsősorban Magyarország és Szlovákia területéről. A gyűjteményt közel 400 botanikus és természetbúvár gyarapította, de a legtöbb példányt maga Siroki gyűjtötte. Publikációi és különösen a „Díszmadarak a lakásban” című könyve máig hivatkozási alap a hazai díszmadártenyésztők körében.

[A Debreceni Egyetem Herbárium \(DE\) II.: A „Siroki Zoltán Herbárium”](#)

[Siroki Zoltán \(1906–1987\) emlékezete](#)

2.

Közönséges strucc (*Struthio camelus* (Linnaeus, 1758)) tojása magángyűjtemény

A közönséges strucc (*Struthio camelus*) a világ legnagyobb testű madara, amely Afrikában, főként a szavannák és félsivatagok nyílt területein él. Egy tojás tömege elérheti az 1,5 kg-ot, héja vastag és rendkívül ellenálló, a fióka csak különleges nyakizomzat segítségével képes feltörni.

A strucc tojása évezredek óta szimbolikus jelentéssel bír: már az ókori Egyiptomban is temetkezési kellékként, dísz tárgyként, vagy parfümtartóként használták. A görög–római világban templomi felajánlásként, az iszlám és keresztény templomokban pedig mennyezetről függesztve jelent meg a tiszta, új élet és a szellemi összpontosítás jelképévé válva.

Ulisse Aldrovandi, a neves 16. századi természettudós megfigyelte, ahogyan a strucc megpróbál fém tárgyakat lenyelni, majd azokat vissza is öklendezi. Ezt a megfigyelését hangsúlyozva az Ornithologia 1599-es kiadásában a struccot ábrázoló illusztráción patkó látható a madár szájában. Az itt kiállított későbbi kiadásban már más megközelítésben, a porfördöző madarak közé sorolva ábrázolja a struccot.

[Fact Checking: Can Ostriches Digest Iron?](#)

[Myths in the Museum: The Iron-Eater and the Ostrich Egg - University College London blog](#)

3.

Tengeri csillagok (*Asteroidea*) vázai magángyűjtemény

A tengericsillagok a tüskésbőrűek (*Echinodermata*) törzsének egyik leglátványosabb osztályát képviselik, mintegy 1500 ismert fajjal. Meszes vázaik különleges szimmetriájuk és formagazdagságuk miatt nemcsak a tengeri ökoszisztémák fontos elemei, hanem a természeti szépség esztétikai példái is.

A tengericsillagokra jellemző az ötös álsugaras szimmetria: kívülről szabályos, csillagalakú formát mutatnak, miközben belső szerveik és lárvaalakjuk kétoldali szimmetriát követnek. Karjaik nem különülnek el élesen a központi korongtól. A karok száma fajonként változó, néhány fajnál akár több tucat is lehet.

A tengericsillagok meszes váza nemcsak a mozgás és a védekezés eszköze, hanem jól fosszilizálódó, ásványi eredetű struktúra is: ennek köszönhetően a csoport ősmaradványai gyakran megtalálhatók a földtörténeti rétegekben.

4.

Tengerisünök (*Echinoidea*) vázai magángyűjtemény

A tengerisünök szintén a tüskésbőrűek közé tartoznak. Gömbölyded testük különleges szerkezetű: a tüskésbőrűekre jellemző meszes, belső vázlemezek ebben az osztályban egységes belső mészvázvázzá forrtak össze. Ez az ötsugarasan szimmetrikus vázelem hordozza a tüskéket és az úgynevezett pedicelláriákat, az apró fogókarocskákat, amelyek a tüskék között helyezkednek el. A mészváz tetején található a végbélnyílás, alján pedig egy jellegzetes, 1–2 cm-es nyílás látható.

Meszes vázukat a vízben oldott ionokból építik fel, ezzel pedig aktív részt vállalnak az óceánok szén-dioxid megkötésében. A tengerisünök és más tüskésbőrűek évente becslések szerint mintegy 100 millió tonna szén-dioxidot vonnak ki a tengervízből – ezzel biológiai szénpumpaként működnek. A tengeri sünök fontos szereplői tengeri ökoszisztémáknak – vázaik esztétikája és tudományos értéke pedig ma is sokakat lenyűgöz.

Ezek a kiállított vázak a tengericsillagok és a tengerisünök lenyűgöző alakját mutatják be – olyan tengeri élőlényekét, amelyek szimmetriája már a 19. századi tudósokat és művészeket is elbűvölte. A példányokat Ernst Haeckel (1834–1919) német zoológus és művész *Kunstformen der Natur* („A természet művészi formái”, 1899) című kötetéhez kapcsolódóan állítjuk ki. Haeckel szenvedélyesen kutatta a természetben fellelhető ideális szimmetria törvényeket, és tudományos pontossággal ábrázolta az élővilág lenyűgöző formáit. Különösen a tengeri élőlények, köztük a tengericsillagok és tengerisünök strukturális szépsége és geometrikus felépítése inspirálta – rajzaiban ezek a formák műalkotássá nemesülnek.

A most kiállított meszes maradványok így egyszerre képviselik a természet szerkezeti szépségét és azt a határterületet, ahol a tudomány és a művészet találkozik.

[Tengerbiológiai terepgyakorlatok](#)

[Tüskésbőrű koronatanúk – A klímakutatás szolgálatában – Élet és Tudomány blog](#)

[Symmetrien, Asymmetrien, Ernst Haeckel und die Malerei](#)

5.

Májusi cserebogár (*Melolontha melolontha*, (Linnaeus, 1758))
magángyűjtemény

A májusi cserebogár a hazai lombos erdők egyik legismertebb rovarfaja. A kifejlett példányok április végén, május elején jelennek meg, és fák leveleit, rügyeit fogyasztják. A talajba rakott petékből fejlődő lárvák három év alatt érik el kifejlett állapotukat, és közben jelentős mezőgazdasági károkat is okozhatnak. A hímek nagyobb lemezes csápjaik segítségével érzékelik a nőstények kibocsátott szaganyagait, ezért a csáplegyező mérete alapján a nemek könnyen megkülönböztethetők.

A preparátum Cserey Adolf (1851–1918) Bogárhatározó című kötetéhez kapcsolódik, amely 1901-ben jelent meg a Tudományos zsebkönyvtár sorozat részeként. A könyv színezett táblákkal illusztrálta a bemutatott fajok egy részét – köztük a májusi cserebogarat –, nem a határozóbélyegek szigorú rendszerezése, hanem a vizuális gazdagság, esztétikai élmény érdekében. Az illusztrációk az olvasó érdeklődését, figyelmét kívánták megragadni, és ösztönözni a természet iránti kíváncsiságot.

A preparált cserebogár így nem csak egy jól ismert rovarfaj példánya, hanem egy korszakos tudományos-ismeretterjesztő mű vizuális világának kézzel fogható párja, amely segít elképzelni, hogyan vált a bemutatott fajok ábrázolása a századforduló természettudományos gondolkodásának szerves részévé.

[!\[\]\(befdcdf329f4bc1566e8bd49d7971740_img.jpg\) Melolontha melolontha - májusi cserebogár](#)

[!\[\]\(77e670be72de63f664b9f3cf25895195_img.jpg\) Májusi cserebogár - MTM Bakonyi Természettudományi Múzeum blog](#)